

Juvan, Marko

Kritika a překlad jako prostor pro meziliterárnosti: Čop, Čelakovský a Prešeren

Slavica litteraria. 2014, vol. 17, iss. 1, pp. [175]-185

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130986>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MARKO JUVAN

KRITIKA A PŘEKLAD JAKO PROSTOR PRO MEZILITERÁRNOSTI: ČOP, ČELAKOVSKÝ A PREŠEREN

Abstrakt

Slovinský literární historik a filolog Matija Čop v roce 1833 zasadil do kontextu jazykové polemiky („pravopisné války“) a svými komentáři rozvinul překlad kritiky básnického almanachu *Krajnska čbelica*, kterou v roce 1832 v Praze vydal František L. Čelakovský, mezinárodně uznávaný český básník: jeho apologii básnictví Franceho Prešerna, která obsahuje také ilustrativní překlady básní, použil Čop jako cizí argument zvenčí pro svůj romanticky kosmopolitní kulturní program rozvoje slovinského jazyka a beletristiky. V tomto metatextovém a překladovém rámcování přítomný článek rozebírá symptomy intertextuality, navzdory nimž se i v prostoru Rakouského císařství paralelně vytvářel systém národních literatur, slovanského literárního centrismu a světové literatury, včetně geokulturních rozdílů mezi centry, subcentry a periferiemi.

Abstract

The Criticism and Translation as a Space for Interliterariness: Čop, Čelakovský, and Prešeren
In the context of the 1833 language controversy (“Slovenian alphabetical War”), the Slovenian literary historian and philologist Matija Čop framed, with his extensive comments, a translation of the review of the poetic almanac *Krajnska čbelica*, which had been published in 1832 in Prague by František L. Čelakovský, an internationally known Czech poet: Čelakovský’s apology for France Prešeren’s poetry (containing sample translations) was used by Čop as a foreign argument supporting his romantic and cosmopolitan cultural program of Slovenian language and aesthetic literature. The present article reads these metadiscursive framings to reveal the symptoms of interliterariness through which, in the Austrian Empire as well, three types of literary systems were being established concurrently, i.e., the systems of national literatures, the Slavonic literary centrism, and world literature (including geo-cultural differences between centers, subcenters, and peripheries).

Klíčová slova

národní obrození ■ světová literatura ■ meziliterárnost ■ slovanský centrismus ■ kritika ■ překlad ■ centrum a periferie ■ slovinsko-české literární styky ■ Matija Čop ■ František Ladislav Čelakovský ■ France Prešeren

Key words

national revival ■ world literature ■ interliterariness ■ Slavic centrism ■ literary review ■ translation ■ center and periphery ■ Slovenian-Czech literary contacts ■ Matija Čop ■ František Ladislav Čelakovský ■ France Prešeren

„Slovinská pravopisná válka“ je symptom fetišizace jazyka v evropském kulturním nacionalismu (srov. Perkins 1999: 21–30; Leerssen 2006: 568–578).¹ Spor v časopise *Illyrisches Blatt* (IB) v roce 1833 vyvolal Matija Čop komentovaným vydáním kritiky básnického almanachu *Krajnska čbelica* (KČ), kterou v roce 1832 pro *Časopis českého Museum* (ČČM) napsal František Ladislav Čelakovský. V polemice o upraveném písmu, zvaném „metelčice“, které mělo podle Kopitara mimo jiné překlénout jazykové rozdíly mezi Slovyany píšícimi latinkou kvůli ideologii o jazyku jakožto o základu národní identity vznikl konflikt mezi strategiemi národního obrození.² Myšlenky Kopitarova kruhu se spoléhaly na postup filologicko-osvícenské aktivity mezi domácími sedláky (Kopitar sedláky po vzoru Herdra viděl sociálně-kulturní sloup národa), Čop s Prešernem ale obhajovali odvážnější, ačkoliv abstraktní „kulturní plánování“ (Even-Zohar 2008) v duchu romantické estetiky a světovosti. Zde pravopisnou válku představím z pohledu otázky, jak se vznikající slovinské literární pole díky kritice a překladu – typických žánrových křížovatek moderní kulturní komunikace – začalo začleňovat do systému světové literatury a do mezinárodní společnosti Slovanů.

Časopis českého Museum byl v redakci Palackého ústředním médiem národního obrození a dokazoval rovnoprávnost české kultury s již zavedenými národy v Evropě (Vodička 1960: 125–129, 149–150, 161; Vinkler 2006: 245–248). ČČM ovlivňovaly také slavistika a slovanská idea, ta se poté v Čechách objevovala jako idealizace slovanské duše, rusofilství, utopie slovanského národa nebo jako „slovanská vzájemnost“, tj. spolupráce překlady, recenzemi, korespondencí, „zasíl'ováním“, tedy propojováním, vzájemným povzbuzením atd. (srov. Vodička 1960: 137–139; Pospíšil 2005). V tomto smyslu byli pro ČČM zajímaví i Slovinci, proto zde Čelakovský otiskl recenzi *Krajnská literatura* o třech sešitech básnického almanachu KČ z 1830–32 (Čelakovský 1832; Čop 1833: 22–24; 1983: 110–115). Ačkoliv se kritika nese v tónu sympatií k Slovincům, jsou zde evidentní přísná estetická hodnocení a zároveň záštita pozorovatele z kulturně rozvinutější metropole, která se chtěla stát hlavním městem Slovanstva. Tím KČ v slovinské literární historii přisoudil přelomový význam, ale zároveň ji označil za esteticky průměrné, opožděné kopírování českého modelu tzv. „puchmajerovců“ (Čop 1983: 111; Čelakovský 1832:

¹ Podobné spory jazykovědců, které rozdmýchávala ideologie jazyka coby podstaty národní identity (srov. Vinkler 2006: 231), znali i Češi, např. mezi sympatizanty a odpůrci starobratrské ortografie kolem roku 1815 (Vodička 1960: 127–131).

² Srov. Prijatelj 1935: 142–149; Legiša 1959: 83–89; Paternu 1976: 232–242; Kos 1979: 144–177; Pogačnik 2002.

444).³ Míni totiž (s odkazem k Šafaříkově literární historii), že slovin-ské básnictví před KČ téměř nemělo předchůdce, a ironicky poukazuje na skromný repertoár, ze kterého překvapivě vybočují gramatiky: „Byťby ostatně celá literatura gegich na prstech u gedné ruky wypočjsti se dala – nic neškodj – Slowenci magj auplný ducet grammatik, a pročež dostatek utěšeného, ducha i srdce wzděláwagjcjho čtenj!“ (Čop 1983: 112; Čelakovský 1832: 451) Čelakovský vedle pochval vyjádřil i příkré estetické soudy – např. o oblíbené alpské skočné, „po tomto kdákawém a s nechutnými rakouskými a německo – štyrskými pjsničkami sbratřeném rozměru až ke zhnusenj se přemjlagj“. (Čop 1983: 111; Čelakovský 1832: 445).

Na tomto pozadí Čelakovský vyzdvihuje Prešerna, jehož „wýtečné práce zwláštj cenu a okrasu kragiské Wčelce dáwagj“ (Čop 1983: 111; Čelakovský 1832: 445). Recenzentův nakloněný, ale místy ironicky-ochranitelský tón nahrazuje upřímný obdiv až identifikaci s Prešernovou básnickou myšlenkou. Čelakovský jako slavistická autorita oceňuje Prešerna jako jediného slovinského literáta, jehož význam překračuje zemské hranice: „Hodentě opravdu čestného uwjtánj w pořadj zpěwců slowanských tento hognými dary od přírody nadaný mladý básnjk“ (Čop 1983: 111; Čelakovský 1832: 445). V jeho textech nachází hodnoty, jaké od pozdního 18. století v Evropě postupně rozšiřoval estetický diskurz a vytvářel s jejich pomocí autonomní „světový literární prostor“ (srov. Casanova 1999). Rozeznává v nich dokonce vlastnosti, srovnatelné s (národní) klasičností, kterou Jungmannův spis *O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české* (1827) očekával od Čechů (Jungmann 1841: 176–185): Prešernovi jde o vzdělání vlastního ducha, „zmnožowánj zásob liternjch«[sic] v různých básnických styleh, „řeč geho gest čistá, gádrná a práwě slowenská, werš hladký a plnozwučný“ (Čop 1983: 111–112; Čelakovský 1832: 445–446). Aby českým čtenářům předvedl Prešernův básnický styl, vydal Čelakovský svoje čtyři překlady jeho básní, dodal ještě v původním znění satirický sonet *Črkarska pravda* (Čelakovský 1832: 446–450) a volný překlad přizpůsobil českým poměrům; tím se vztah český vzor vs. slovinské následování dočasně otočil.

Na zmíněný sonet navázal kritikou slovinských pravopisných reforem. Odmítl Danjkova i Metelkova nová písmena (jeho argumenty v polemice rozvinul také Čop) a místo metelčice navrhuje Slovincům českou, resp. polskou metodu diakritických znamének, aby bylo pro všechny snadnější číst texty ostatních Slovanů. Myšlenka slovanské vzájemnosti z pravopisné

³ Původní české znění v ČČM: Čelakovský 1832: 443–454.

reflexe Čelakovského je vepsaná také do jeho rady, „aby hustěgi překládánjm z ginoslowských nářečj, nežli odginud, Slowenci se zanašeli, čjmž by ne tak snadno octli se na bezcestí se swým gazykem“ (Čop 1983: 114; Čelakovský 1832: 453). Tím se pokoušel vzdálit Slovinci od německého vlivu a přiblížit je českému vzoru a slovanskému „meziliterárnímu centrismu“ (srov. Ďurišin 1993: 170–174; 1995: 11–19, 48–51). Tímto směrem jde i jeho doporučení, aby se Slovinci drželi české kvantitativní metriky a „nezprawowali se obyčegem germánským“ (Čop 1983: 114; Čelakovský 1832: 453–454). Ve prospěch slovanského centrismu je rétorické finále recenze KČ, v němž Čelakovský úzký kruh mladých literárních obroditelů povzbuzuje slibem širšího publika domácích krajanů a ještě mnohem většího množství Slovanů:⁴

Netužte pro maločetnost čtenárstwa a publikum swého; waše publikum neyblížšj budťe wděčná srdce kraganů wašich, gichž přibýwati bude den ke dni s přibýwánjm zdařilých plodů rozumu a obraznosti wašj; waše pak druhé publikum – pomněte na to s radostnau myslj! – gest šedesáte a wjce milionůw Slowanů, kterj s ljbostj na waši horliwost patj (Čop 1983: 115; Čelakovský 1832: 454)

Vzhledem k pozdější pravopisné válce je paradoxní, že zásluhu za kritiku *Čbelice* má Kopitar, který s KČ seznámil Čelakovského a Palackého. Palacký poté jako redaktor ČČM Čelakovského povzbudil k napsání recenze (Kvapil 1984: 280; Vinkler 2006: 216–218). Ten k tomu byl vhodný proto, že se již kolem roku 1820 zabýval i slovinštinou a slovinským lidovým básnictvím, tři básně v upraveném překladu začlenil do svých *Slovanských národních písní* (1822, 1825), první mezinárodní antologie tohoto druhu (Závodský 1982: 160; Kvapil 1984: 278–279). Čelakovský svoje hodnocení poslal Prešernovi 24. 12. 1832, Čop ho pak v dopise Palackému 14. 1. 1833 označil za „vodu na náš mlýn“, se kterou je třeba „seznámit naše publikum“ (Čop 1986: 239–240); proto jej dal jakémusi lublaňskému Čechovi přeložit do němčiny, překlad upravil, poslal jej autorovi k nahlédnutí a vybavený vlastním úvodem pod názvem *Krainische Literatur* vytiskl v IB (9. 2. 1833); toto vydání pak ve dvou pokračováních do 23. 2. následovaly jeho dodatky (Berkopec 1961/62: 231–232). Poté se rozhořela filosofická, estetická a kulturně-politická polemika s táborem „metelkvců“ (s Burgerem a Kopitarem), kterou Čop spolu s Čelakovského kritikou 1832 znovu otiskl s nadpisem *Nuovo discacciamento*

⁴ Do toku povzbuzujících slov Čelakovský zaplétá také aluzi na Kopitara jako Aristarcha (Kos 1979: 155), čímž rozdmýchal spor mezi táborem příznivci KČ a jejich odpůrců.

di lettere inutili, Das ist: Slowenischer ABC-Krieg (Berkopec 1961/62: 236).

Čop tedy sestavil rámcový metatext, který uvádí vložený text Čelakovského, komentuje ho a usměrňuje ve svůj prospěch, v pokračování se pak osamostatňuje. Čop se vyslovuje o slovinské literatuře slovy českého kritika, ale částečně s nimi polemizuje. Překlad Čelakovského je vložený text, ale zároveň metatext, který oceňuje almanach KČ, a rámeček druhého stupně, který do kritického diskurzu umísťuje čtyři překlady Prešerna. Český text v ČČM obsahuje překlady Prešernových básní, ty z původního literárního systému staví před české publikum. Německý překlad české kritiky seznamuje čtenáře, kteří se v Kraňsku zajímají o literaturu ve slovinštině, s názorem cizího uznávaného literáta na jejich literární život. Kopitar se po slovinském uveřejnění recenze, kterou zprostředkovatelně sám umožnil a ona neočekávaně napadla jeho autoritu mezi Slovinci, ukázal jako zatrpklý odpůrce Čopa a Prešerna a jejich českých podporovatelů.

Zmíněná intertextová zrcadlení a metatextové rámcování mezi slovinským a českým literárním polem se začleňují do evropského procesu vytváření světové literatury, národních literatur a meziliterárních společenství. Dobu světové literatury, jak ji od 1827 vykládal Goethe, totiž vytvářely mezinárodní duchovní výměna, intenzivní překládání a recenzování, rozmach zahraničního kulturního obchodu a spolupráce evropských literátů v mezinárodních skupinách (Juvan 2012: 82–125).⁵ Klíčový byl přenos informací mezi evropskými časopisy. Goethe sledoval britské, francouzské a italské jazykově-umělecké časopisy a sám o cizí krásné literatuře přemýšlel v *Kunst und Altertum* (Juvan 2012: 67–69, 85–86, 109–113). O počátcích mezinárodního kontaktu mezi periodiky ve slovanském prostoru svědčí právě popsané odkazy mezi texty KČ, ČČM a IB, jejichž křížovatkou jsou Čelakovského kritika a překlady Prešerna. Jedná se o příklad vzájemného reflektování literatur a aktivního působení textů mimo svůj domácí jazyk a literaturu, což jsou podle Damrosche základní rysy světové literatury. (Damrosch 2003: 4, 15; Juvan 2012: 33, 58–59, 99).

Čelakovský v Prešernovi dříve než jeho rodáci odhalil autora, který překračuje hranice domácího kulturního prostoru (Závodský 1982: 594). Proto jej kritikou a překlady začlenil do mezinárodního prostředí a – jako literární velikán z regionálního subcentra vznikajícího světového literárního prostoru – s „konsekrací“ (Casanova 1999: 179–226) ho zařadil

⁵ V citované práci (Juvan 2012) je uvedena také vhodná sekundární literatura.

mezi přední slovanské básníky. Prostřednictvím české kritiky, překladatelské a částečně také tvůrčí recepce se takto v podstatě započala Prešernova dlouhá cesta do světové literatury, kde je ale i dnes spíše na okraji, což platí ostatně i pro české vnímání.⁶

Zázemí světového literárního systému tvořily svou světovostí mezinárodní umělecké kruhy umělců a vzdělavců „literární republiky“ (Juvan 2012: 67–69). Korespondence mezi Zoisem, Kopitarem a Dobrovským svědčí o tom, že slovinští a čeští myslitelé navazovali kontakty již na přelomu 18. a 19. století. Čop, Prešeren, Palacký, Čelakovský a další sice každý sledovali své cíle, ale duchovní záměr jim byl společný, aby se – i navzdory vytváření slovanské meziliterární společnosti – rovnocenně začlenili do mezinárodní výměny krásné literatury. Čelakovský např. Goethemu poslal překlad výboru ze své sbírky *Ohlas písní ruských* (1829), které napodobují byliny, čímž „byl zcela ve shodě s tendencemi evropského literárního vývoje, které současně Goethe teoreticky formuloval a zdůvodnil svou koncepcí ‚světové literatury‘.“ (Dvořák 1960: 292–297). Čeští a slovinští muži pera se snažili, aby každý svůj jazyk a literaturu povznesl v souladu se zamýšlenými univerzálními měřítky, kterých měla dosáhnout esteticky rozvinutá literatura (srov. Vodička 1960: 8, 128–129; Vinkler 2006: 244–248); standardy této úrovně jim ale nezobňovali pouze velikáni západního kánonu (jejichž udávání směru zdůrazňuje Casanova), ale naopak umělci slovanského původu, např. Mickiewicz a Puškin.

Goethe v době světové literatury viděl příležitost pro mezinárodní zavedení se národů, které zatím nedosáhly prestiže anglické nebo francouzské literatury (Juvan 2012: 86–88, 119). Ve světové literatuře vznikala zajímavá díla menších, okrajových a neevropských kultur, mezi nimi slovanských; Goethe se nadchnul *Hasanaginici*. Vznikající mezinárodní literární prostor kterékoli národní literatuře umožňoval, aby své úspěchy a vnitřní poměry poměřovala z vnějšího pohledu (Juvan 2012: 86, 94–102, 111), přehodnocovala je estetickými měřítky, která se v Evropě zdála být univerzální. Takto cizí kritici rozsuzovali vnitřní literární spory jednotlivých národů. Goethe např. sledoval tření mezi italskými neoklasicisty (Strich 1949: 23–24; Juvan 2012: 111). Také Čelakovský si v době, kdy zasahoval do slovinských literárních poměrů, vytvořil značný symbolický kapitál: byl mezi vedoucími českými literáty, uznáván ve slovanském

⁶ Zdá se, že Vinkler přehání, když tvrdí, jak Čelakovský Prešerna „trvale vryl do českého kulturního vědomí“ (npr. Vinkler 2006: 214–215, 244). Prešernovo dílo v Čechách navzdory překladům v 19. i 20. stol. neproniklo mezi širší veřejnost, nebylo totiž začleněno do školních osnov.

světě, Goetheův dopisovatel a autorita, které John Bowring věnoval svoji *Cheskian Anthology* (Bowring 1832: vii–viii). Čop překlad Čelakovského v IB uvedl mezi kraňské čtenáře jako vnější reflexi a argument cizí autority. Při odvolávání se na cizí, mezinárodní okolí ho zatáhl do vnitřní kulturní politiky a svých plánů:

„Cizí mínění, ne vyvolané, ne domluvené“ (abychom použili Goetheův výraz) má všeobecnou přednost již kvůli své nezávislosti; to je ještě důležitější již proto, že jeho pisatel, pan František Ladislav Čelakovský není pouze *jeden z nejvýtečnějších žijících českých* spisovatelů, ale dokonce ve svých sbírkách a překladech lidových písní všech slovanských národů /.../ dokázal, že je přední *znalec všech slovanských jazyků* (Čop 1983: 110; zvýraznil autor).

Zrcadlo, které Slovincům nastavil metatextovou a překladovou reflexi cizí recenzent, bylo pro Čopa povzbuzením, aby domácí literární produkci začlenil do kontextu evropského prostoru a standardů, které upřednostňovaly mezinárodnost literárně estetické sféry.

Friedrich a August Wilhelm Schlegelové se pokoušeli německou literaturu, která se jim zdála – podobně jako Goethemu – zpátečnická a esteticky méně rozvinutá, jazykově a umělecky pozvednout navazováním na romantické formy a zároveň jí přiblížit velké tradice světa, jako je třeba indická (Juvan 2012: 255–260). Podobně Čop a Prešeren ve Slovinsku provedli kulturní transfer schleglovské romantické světovosti, aby slovinskou literaturu, začleněnou do národního hnutí, ukotvil v univerzálnosti estetického humanismu a repertoáru evropských literárních tradic od antiky po romantismus (Juvan 2012: 250–277). Tentýž univerzalizmus, který Čop a Prešeren přijali pro kultivaci mladé literatury, podpořil zvenčí apologií Prešerna Čelakovský, ačkoliv sám se držel jiné, spíše folkloristické estetiky, od Čopova-Prešernova konceptu se lišil také Jungmannův program české národní klasiky.⁷ Nehledě na odchylky v názorech Čop Čelakovského prezentoval tak, že jeho hlas zněl jako bezvýhradná podpora Prešernova básnictví stojícího na světových estetických kánonech, určená vzdělavcům. Vznikání světového literárního prostoru kromě toho Čopovi umožnilo, aby prostřednictvím vnější reflexe představil domácím čtenářstvu srovnávací kontext Prešernovy poetiky, která opouštěla kraňské zvyklosti, domácí postupy a typizování. Vysvětlil Prešernovo citování světových děl a sémantizaci cizích básnických forem. Představením a srovnáváním repertoáru v mezinárodním kontextu ukotvuje slovenizaci estetického univerzalizmu a obhájuje

⁷ Jungman Čechům doporučoval poněkud jinou strategii než Čop Slovincům (srov. Jungmann 1841: 176–185; srov. Vinkler 2006: 247–248).

italské a španělské tvary, které [Prešeren] používá a které by měly být vzdělaným čtenářům stále méně neznámé, protože je velmi často používají také *němečtí* básníci, především ti novější. /.../ Kraňský básník si tedy svobodněji vybírá metrické formy, protože vlastně nemáme žádné národní (jako mají např. *Srbové*). Proč by tedy nevybral takových, které jsou všeobecně uznávány jako nejkrásnější mezi novějšími (o *antických* tu zde nemluvíme), totiž *jihoevropských*, a tedy zvláště sousedních *italských*, které s těžkostmi přejímají dokonce ty národy, např. *Němci, Angličané* a další, jejichž jazyky se těmto tvarům hůře přizpůsobují než kraňský? Vždyť ty tvary i jiní *Slované* často používají (118; zvýraznil autor).

Poznámky k Čelakovského kritice uzavřel Čop jaderným literárně obrozeneckým programem, podle kterého je poezie nejvhodnější literární druh, se kterým se Slovinci mohou nejrychleji připojit kulturním národům v Evropě, aniž by předtím museli plně rozvinout svoje média a diferenciální veřejný diskurz (v tom se liší od Jungmannova programu): „Ačkoliv si /.../ s ohledem na okolnosti sotva lze myslet na pěstování vědy v našem zemském jazyce, nic nebrání našim básníkům, aby se slavně utkali s básníky jiných Slovanů.“ (122)

Mezinárodní soutěžení v estetické rozvinutosti, ke kterému Čop poukává, určovalo prostor světové literatury, který se vytvářel paralelně se vznikem národních literatur (Casanova 1999: 55–67 *passim*; 2011; Juvan 2012: 143–160).⁸ Literatury si identitu opravdu stavěly srovnatelně, nicméně ne tolik soutěžně a ve vztahu k západním, esteticky „směrodatným“ literaturám, jak zdůrazňuje Casanova, ale spíše v rozličných a ambivalentních vzájemných vztazích a také sledováním blízkých, okolních a příbuzných literárních systémů, okrajových a regionálních center. Literatury se ve světovém systému liší tradiční prestiží i jazykovým a politickým vlivem, proto zaujímají centrální nebo okrajovější postavení (Casanova 1999; Moretti 2011: 7–25; srov. Juvan 2012: 139–170) a také úlohu „subcenter“ (Thomsen 2008: 35–39; srov. Juvan 2012: 190, 193). Díky Čopovi a Prešernovi se slovinská poezie dostala na imaginární pozadí evropské klasiky, prostřednictvím Čelakovského potom do spojenectví s českou literaturou, která se zdála větší, relativně silnější. Ovšem ve vztahu k západnímu jádru a německé poloperiferii byly české země v podobném postavení jako slovinské země a spolu s češtinou splňovaly základní pa-

⁸ Světovou literaturu chápali v průběhu 19. století analogicky k současnému vytváření mezinárodního světového systému jako výměnu mezi národními literaturami resp. jako výbor toho nejlepšího, čím národní literatury – jako hlavní, pokud ne jediné jednotky světového prostoru – přispívají do nadčasové pokladny „obecně lidského“ (Juvan 2012: 153–160).

rametry atributu „nestátního“ národa (Vodička 1960: 125–137). Spojenci ze slovinského a českého literárního pole se společně chopili dvou nadnárodních ideologií: romantická představa o literatuře jako esteticky autonomní sféře se jim proplétala s přesvědčením kulturního nacionalismu, že jsou umělecká literatura a kultivovaný jazyk důkazem existence národa.⁹

Meziliterární vztahy mezi Čechy a Slovinci byly zapříčiněny nestejným postavením ve světovém literárním systému, především ve vztahu k německé kultuře. Rozdrobené

Německo vnímal Goethe jako periferii západu (Juvan 2012: 82–88, 108–112). Nicméně německá poloperiferie byla společně s rakouskou Vídní silnější než české hlavní město. Česká literatura v 19. století pak plnila úlohu regionálního subcentra, které si Slovinci brali za vzor. Němectví bylo v ideologii národního obrození u Slovinců i Čechů vnímáno jako ohrožující, do domácího jazykového prostředí zamíchaný protivník, od kterého bylo třeba se odlišit a s ním bojovat, samozřejmě že ve spojení se slabšími. Ovšem rozdíly se objevovaly i mezi nimi.

Znatelné jsou např. ze zaštiťujícího postoje Čelakovského k mladší, mediálně a institucionálně podvyživené, esteticky méně rozvinuté a tematicky hůře diferenciované literatuře. Na druhé straně se Čop opírá o mezinárodní slávu Čelakovského, přesto mu jako představiteli silnějšího centra také oponuje. Během pravopisné války se začalo ukazovat, že se slovinská literární kultura dostala do průsečíku oblastí zájmu Vídně i Prahy, dvou regionálních center, která se v habsburském císařství přetahovala o místo hlavního města slavistiky a Slovanstva. Kopitar, který chtěl po Dobrovském převzít roli „patriarchy slavistiky“ a jako centrum slavistiky zachovat Vídeň, jen těžko snášel obnovení slavistických studií v Praze; vadilo mu, že čeští literáti prostřednictvím recenze na KČ zasahují do vnitřních kraňsko-slovinských záležitostí, protože ty měly zůstat v jeho kompetenci (srov. Vinkler 2006: 232–234). Proto v pamfletu, kterým zasáhl do sporu mezi Čopem a domácími obhájci metelčice, zaútočil proti Čelakovskému jako přečeňovanému „českému patronovi“ a Palackému, který zsměšňoval přehršel gramatik ve Slovinsku (Kopitar 1973: 52–54, 59).

Díky stykům mezi slovinským a českým národním obrozením, které jsou evidentní v Čopově práci s Čelakovského recenzí, projevílo se vý-

⁹ Proto se v období národního obrození vedle jazykových otázek, jako jsou např. abeceda nebo pravopis, rozmohly v Čechách i ve Slovinsku také polemiky o základních kulturně-politických dilematech (Vodička 1960: 127–131; Vinkler 2006: 231).

razněji slovanství, kterým v 19. století ideologicky legitimizovali vznik meziliterárních společenství slovanských národů ve střední a jihovýchodní Evropě (srov. Zelenka 2002: 59–97). Meziliterární společenství jsou mezistupeň mezi jednotlivými literaturami a světovým písemnictvím (Đurišin 1984: 273–299). Že se pomocí „slovanské vzájemnosti“ ideologicky stavěl regionální podsystém, v němž by národy poloperiferní střední a jihovýchodní Evropy mohly odehrát globálně viditelnější úlohu, je možné postřehnout ve slovech Čelakovského, která slovinským obrozencům slibují publikum „šedesáti a více milionů Slovanů“. Nicméně do hlavního proudu slovinské literatury již s Čopem a Prešernem pronikla národně-autonomistická tendence a odpor k možnostem, že by se Slovinci kulturně těsněji provázali s jinými Slovany. Tak sice ubránili svoji svébytnost, ale zřejmě si tím též přivřeli dveře do světové literatury.

Literatura

- Berkopec, O.: Doneski k literarnim stikom Prešerna in Čopa s Fr. Čelakovskim in Fr. Palackim. *Slavistična revija* 13/1–4 1961/1962, s. 225–240.
- Bowring, J.: *Cheskian Anthology: Being a History of the Poetical Literature of Bohemia with Translated Specimens*. London: Hunter, 1832.
- Casanova, P.: *La République mondiale des Lettres*. Paris: Ed. du Seuil, 1999.
- Casanova, P.: Combative Literatures. *New Left Review* 72, 2011, s. 123–134.
- Čelakovský, F. L.: Krajinská literatura. *Časopis českého Museum* 6/4, 1832, s. 443–454.
- Čop, M.: *Nuovo discacciamento di lettere inutili, Das ist: Slowenischer ABC-Krieg. Eine Beilage zum Illyr. Blatt*. Laibach: Kleinmayr, 1833.
- Čop, M.: *Pisma in spisi*. Ur. Janko Kos, prev. Janko Moder. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1983.
- Čop, M.: *Pisma Matija Čopa*. 1. Ur. Anton Slodnjak in Janko Kos. Ljubljana: SAZU, 1986.
- Damrosch, D.: *What Is World Literature?* Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2003.
- Đurišin, D.: *Theory of literary comparatistics*. Bratislava: Veda, 1984.
- Đurišin, D.: *Čo je svetová literatúra?* Bratislava: Vydavateľstvo Obzor, 1992.
- Đurišin, D.: *Théorie du processus interlittéraire I*. Bratislava: SAV, 1995.
- Dvořák, K.: František Ladislav Čelakovský (*1799–1852). *Dějiny České literatury II: Literatura národního obrození*. Ur. Felix Vodička. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. s. 282–306, 1960.
- Even-Zohar, I.: Culture Planning, Cohesion, and the Making and Maintenance of Entities. *Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in Homage to Gideon Toury*. Ur. Anthony Pym, Miriam Shlesinger in Daniel Simeoni. Amsterdam in Philadelphia: John Benjamins. s. 277–292, 2008.
- Jungmann, J.: O klasičnosti v literatuře vůbec a zvláště české. *Časopis Společnosti vlastenského museum v Čechách* 1/1. s. 29–39, 1827.

- Jungmann, J.: *Sebrané drobné spisy: veršom i prozou*. Praga: W komissí Kronbergra a Řivnáče, 1841.
- Juvan, M.: *Prešernovska struktura in svetovni literarni sistem*. Ljubljana: LUD Literatura, 2012.
- Kopitar, J.: Beseda o ljubljanski abecedni vojski: Iz pisma z Dunaja gospodu M***. Jernej Kopitar in Matija Čop: *Izbrano delo*. Ljubljana: Mladinska knjiga. Ur. Janko Kos, prev. Janko Moder, 1973, s. 52–66.
- Kos, J.: *Matija Čop*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1979.
- Kvapil, M.: F. L. Čelakovský a Slovinci. *Slavia* 53/3–4, 1984, s. 278–285.
- Leerssen, J.: Nationalism and the Cultivation of Culture. *Nations and Nationalism* 12/4, 2006, s. 559–578.
- Legiša, L.: Romantika. Lino Legiša in Anton Slodnjak: *Zgodovina slovenskega slovstva II: Romantika in realizem I*. Ljubljana: Slovenska matica, 1959, s. 5–176.
- Ludvik, D.: Ozadje Prešernovega pisma Čelakovskemu iz leta 1836. *Slavistična revija* 2/1–2, 1949, s. 141–151.
- Moretti, F.: *Grafi, zemljevidi, drevesa in drugi spisi o svetovni literaturi*. Izbor, prevod, spremna beseda Jernej Habjan. Ljubljana: Studia humanitatis, 2011.
- Paternu, B.: *France Prešeren in njegovo pesniško delo*. 1. del. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1976.
- Perkins, M. A.: *Nation and Word, 1770–1850: Religious and Metaphysical Language in European National Consciousness*. Aldershot idr.: Ashgate, 1999.
- Pogačnik, J.: Prešeren – Čop – Kopitar. *France Prešeren – kultura – Evropa*. Ur. Jože Faganel s sodelovanjem Darka Dolinarja. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2002, s. 225–239.
- Pospišil, I.: Problem slavizmov in njegov kontekst. Prev. Bojana Maltarić. *Primerjalna književnost* 28/2, 2005, s. 17–31.
- Prijatelj, I.: *Duševni profili slovenskih preporoditeljev*. Za šestdesetletnico izdali Prijateljevi učenci. Ljubljana: s. n. [Tiskarna Merkur], 1935.
- Strich, F.: *Goethe and World Literature*. London: Rutledge & Kegan Paul Ltd., 1949.
- Šafařík, P. J.: *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Ofen: Kön. Ung. Universitäts Schriften, 1826.
- Thomsen, M. R.: *Mapping World Literature: International Canonization and Transnational Literatures*. New York: Continuum, 2008.
- Vinkler, J.: *Posnemovalci, zavezniki in tekmeči: Češko-slovenski in slovensko-češki kulturni stiki v 19. stoletju*. Koper: Annales, 2006.
- Vodička, F.: *Dějiny České literatury II: Literatura národního obrození*. Ur. Felix Vodička. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960.
- Závodský, A.: *František Ladislav Čelakovský*. Praha: Melenatrich, 1982.
- Zelenka, M.: *Literární věda a slavistika*. Praha: Academia, 2002.

